

Straipsniai

MUZIKINIAI INKUNABULAI
LIETUVOS BIBLIOTEKOSE

ŽIVILĖ STONYTĖ

Lietuvos kompozitorių sąjunga
A. Mickevičiaus g. 29 Vilnius, Lietuva
El. paštas: zivile@gregoriana.lt

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos bibliotekose saugomi keturi muzikiniai inkunabulai. Trys iš jų, esantys Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos fonduose, aptariami išsamiau, įvertinant jų reikšmę muzikinės spaudos istorijoje. Remiantis pasaulinės muzikinės inkunabulistikos tyrimais taikomas aprašomasis leidinių tyrimo metodas, atskleidžiantis natų spaudos kelią ir parodantis XV a. muzikinės spaudos galimybių įvairovę. Straipsnyje taip pat nagrinėjamos muzikinių liturginių inkunabulų žanrinės ir repertuaro ypatybės, aptariami jų naudojimo, proveniencinės nuosavybės klausimai.

Reikšminiai žodžiai: inkunabulai, muzikinė spauda, grigališkasis chorolas, liturginės knygos, mišiolai, gradualai.

ĮVADAS

Seniausiems muzikinės spaudos leidiniams Lietuvoje atstovauja bibliotekose saugomi muzikiniai inkunabulai. Nors jų tėra tik keletas, jie liudija tam tikrą spausdintinės muzikinės minties (ir praktinės, ir teorinės) sklaidą Lietuvoje. Kartu jie yra ir itin reikšmingų muzikinių inkunabulų pavyzdžiai, dėl savo pasirodymo aplinkybių ar dėl spaustuvininkų meistrytės itin branginami pasaulio bibliotekų rinkiniuose.

Ankstviausi su natomis spausdinti leidiniai – muzikiniai inkunabulai – sudaro palyginti nedidelę temiškai specifinę inkunabulistikos šaką. Iš pasaulyje išlikusių

maždaug pusės milijono inkunabulų (tarp jų esama ir paskirų lapų, ir didelių spausdintinių knygų) [7, 8]¹ daugiausia jų sudaro religinė literatūra – 50 proc., grožinė literatūra – 25 proc., teisės veikalai ir mokslinė literatūra – po 10 proc. ir kitos knygos – 5 proc. [31, 174]. Bendroje inkunabulistikoje leidiniai su natomis dažniausiai patenka į religinės literatūros grupę (dažniausiai liturginių poskyri) [9, 68], Lietuvos senosios knygos tyrinėjimuose muzikinės knygos taip

¹ Kiek iš tikrųjų iki mūsų dienų išliko inkunabulų, tiksliai pasakyti sunku. Įvairūs autoriai nurodo skirtingą jų skaičių. Manoma, kad iki XV a. pabaigos Europoje jų buvo išspausdinta apie 40 tūkst. pavadinimų [7, 8; 26, 142].

pat gali būti išsklaidžiusios po skirtingos tematikos rubrikas (apeigynų, giesmynų ir pan.) [20, 117].

Iki mūsų dienų pasaulio bibliotekose ir kitose atminties institucijose išliko 350–450 muzikinių inkunabulų. Iš jų didžiąją dalį (156 pavadinimai) sudaro Italijos spaustuvininkų produkcija, likusieji veikalai buvo spausdinti kitų Europos šalių officinose [5, 1]. Muzikiniai inkunabulai apibrėžiami kaip XV a. spausdintinės knygos, kuriose esama:

- 1) spausdintų natų ir linijų,
- 2) tik natų ar tik linijų,
- 3) tuščių vietų lape, paliktų įrašyti natoms ranka. (Nors ši trečioji savybė, taip pat priskiriama muzikiniams leidiniams, galėtų atrodyti diskutuotina, kai kuriose studijose tokios kategorijos knygos yra nagrinėjamos². Kitose studijose [5] jos neaptariamos, bet įtrauktos į bibliografijas).

Lietuvos bibliotekose saugomų inkunabulų rinkiniai, palyginti su kitų Europos šalių bibliotekomis, nėra itin gausūs, tačiau jie atspindi autorių, leidėjų, tematikos įvairovę. Pirmąkart 1975 metais juos suregistravusio Nojaus Feigelmano duomenimis, Lietuvos bibliotekose tuomet buvo saugomi 453 inkunabulai, iš jų 446 lotyniški [7, 25–27]. Šie duomenys ilgainiui kito; tyrėjai rasdavo ir aprašydavo dar tuomet neregistruotų inkunabulų egzempliorių. Pats N. Feigelmanas

² Šio požiūrio laikėsi inkunabulų tyrėja Kathi Meyer-Baer teigdama, kad daugelyje tokių knygų egzempliorių natos galėjo būti įrašytos ranka ar atspausdintos vėliau kitoje spaustuvėje [18, 6].

po aštuonerių metų paskelbė informaciją apie Lietuvos inkunabulų sąrašą papildžiusius devynis veikalus [8], didžiųjų Lietuvos bibliotekų darbuotojai taip pat tikslino jose saugomų inkunabulų skaičių, aprašė jų rinkinius. Taigi remiantis pastaraisiais metais patikslintais tyrėjų duomenimis galima teigti, jog šiuo metu Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (toliau – LNB) saugomų inkunabulų rinkinį sudaro 86 inkunabulai³; o 2011 metais buvo patikslintas ir Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulų rinkinys – jį šiuo metu sudaro 315 fizinių vienetų [21, 130]. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomi 63 inkunabulai [4, 145]. Pirmųjų spausdintinių knygų esama ir kitose Lietuvos bibliotekose, asmeniniuose knygų rinkiniuose. Tačiau galima konstatuoti, kad minėti Lietuvos inkunabulų papildymai ir patikslinimai, atlikti per beveik 40 metų nuo N. Feigelmano katalogo pasirodymo, muzikinei inkunabulistikai naujų duomenų nepateikė ir muzikinių inkunabulų skaičius nepasikeitė. Taigi, pagal šiuos duomenis, Lietuvos bibliotekose yra saugomi keturi muzikiniai inkunabulai. Trys iš jų, aptariami šiame straipsnyje, priklauso LNB Retų knygų ir rankraščių skyriaus fondams, o ketvirtasis yra asmeninės bibliotekos rinkinyje⁴.

³ 1984 m. Juozas Tumelis nurodė jų esant 46 [27], naujai įgytus ar rastus inkunabulus aprašė Viktorija Vaitkevičiūtė-Verbickienė, nurodydama 84 knygas ar jų fragmentus [29] ir dar kartą patikslindama šiuos duomenis iki 86 leidinių [28].

⁴ N. Feigelmanas nurodo „Missale Romanum“ egzempliorių, saugomą asmeninėje K. Juknevi-

Nors straipsnyje aptariami muzikiniai inkunabulai knygos istorikams yra žinomi (jie įtraukti į N. Feigelmano katalogą, aprašyti knygotyryninkų darbuose), kaip savita teminė muzikinės spaudos dalis jie nėra tyrinėti. Suprantama, kad dėl negausaus skaičiaus jie negali lygintis su kitos tematikos inkunabulais – antikos rašytojų veikalais, gausiai leista akademine literatūra, humanistų knygomis. Į senosios Lietuvos muzikinės kultūros tyrinėtojų akiratį taip pat dažniau patenka Lietuvoje išlikę rankraščiniai giesmynai ar jau vėliau spausdinti, čia vartoti muzikos rinkiniai. Muzikologai taip pat yra apžvelgę natų leidybą Lietuvoje, tačiau labiau orientavęsi į vėlesnius, XVI–XVIII a. leidinius [24]. Taigi, šio straipsnio tikslas – remiantis pasaulinės muzikinės inkunabulistikos tyrimais, taikant aprašomąjį leidinių tyrimo metodą, atskleisti Lietuvoje saugomų muzikinių inkunabulų ypatumus, jų žanrines ir repertuaro ypaty-

---

čienės bibliotekoje (įrašo nr. 309). Tai septyni išlikę mišiolų lapai (*in folio*), rasti kitos knygos įriše. Duomenų apie šiuose lapuose esančias natas nėra – nurodomas tik juodas ir raudonas šriftas bei raudoni inicialai. Pažymima, kad mišiolas išspausdintas Venecijoje Andrijos Paltasičiaus (Andreas de Paltasichis) spaustuvėje 1485 m. Egzempliorius minimas ir Mary Kay Duggan pateikiamoje bibliografijoje [5, 232]; pagal kitus jos tirtus egzempliorius matyti, jog mišiole spausdintos tik natų linijos. M. K. Duggan ir Tarptautinio inkunabulų katalogo duomenimis (ISTC Nr. im00698000), šis mišiolas išleistas *in octavo* formatu, todėl kyla abejonių, ar K. Juknevičienės bibliotekos leidinys tikrai yra tas pats. Daugiau žinių apie šį egzempliorių neturime, juolab nežinoma, kam šis inkunabulas dabar priklauso.

bes, aptarti jų naudojimo ir proveniencinės nuosavybės aspektus.

MUZIKINIŲ INKUNABULŲ TIPOLOGIJA

Pagal bendriausią tipologiją muzikiniai inkunabulai gali būti skirstomi į dvi grupes pagal tai, ar jie yra praktinės, ar teorinės muzikos knygos [17, 273]. Kai kurie tyrėjai skiria tris jų rūšis:

- 1) liturginės Katalikų bažnyčios knygos,
- 2) muzikos teorijos knygos,
- 3) pasaulietinės muzikos knygos [5, 1].

Gausiausia yra pirmoji liturginių knygų grupė – jos pavyzdžių yra ir Lietuvoje.

Muzika, kuri buvo fiksuojama liturginiuose inkunabuluose, yra grigališkasis choralas – liturginis Romos katalikų bažnyčios giedojimas. Šių vokalinių vienbalsių melodijų repertuarą pagal liturginį pobūdį ir jo lemiamus giesmių rinkinius galima skirstyti į tris grupes:

- 1) pagal liturginių metų ciklą, vad. *cursus*: giesmių rinkiniai mišioms yra mišiolas (*Missale*) ir gradualas (*Graduale*), liturginių valandų šventimui (*officia*) – antifonaras (*Antiphonarium*) ir responsorialas (*Responsoriale*);
- 2) giesmės, giedamos per procesijas ir vartojamos specifinėse apeigose (laidotuvės, krikštas ir pan.) – tokių giesmių rinkinys vadinamas ritualu (*Rituale*);
- 3) liturginės poezijos (himnų, sekvencijų) melodijų rinkiniai, taip pat ir psalmynas [18, VIII].

Katalikų bažnyčios liturgiją sudaro dvi dalys – mišios ir liturginės valandos. Pagrin-

dinė mišių liturgijai skirta knyga yra mišiolas, kuriame susijungia liturginių ir kitokių tekstų visuma, iki tol (įvairiais liturginių knygų rengimo etapais) buvusi išskaidyta keliose knygose: sakramentoriuje (kunigui), skaitinių ar evangelijų knygoje (diakonui), graduale ir tropariume (giesmininkams), ordinale, kuriame rubrikomis būdavo pažymima, kaip atlikti liturgines apeigas.

Inkunabulų mišioluose muzikos, užrašytos natomis, būdavo labai nedaug. Prie tokių muzikinių intarpų priklausė kunigo atliekami liturginiai rečitatyvai (prefacija, *Pater noster*) ar nekintamųjų mišių dalių (*ordinarium*) intonacijos (*Gloria in excelsis Deo*, *Credo in unum Deum*) ir kartais baigiamoji mišių frazė *Ite missa est*, giedama diakono. Šie muzikos pavyzdžiai buvo pateikiami nuo 1476 m. spausdinto pirmojo mišiolu su natomis [12], kurį „Missale Romanum“ pavadinimu Romoje išleido Ulrichas Hanas (daugiau apie tai žr. 5, 80–84).

Tačiau ir vėlesniais dešimtmečiais, jau esant techninių galimybių spausdinti ir natų linijas, ir pačias natas, kai kurie spaustuvininkai jomis nesinaudodavo – ar nebuvo savo įrangos atnaujinę, ar tiesiog nelinkę šių naujovių priimti. Taigi ir toliau buvo spausdinama liturginių knygų, kuriose muzikinių intarpų vietoje būdavo paliekama tuščios vietos.

MISSALE BASILIENSE

LNB saugomas Bazelyje Nicolajaus Kesslerio 1485 metais išspausdintas *Missale Basiliense* („Bazelio mišiolas“, LNB, šifras R.XV:F.1) su tuščiomis, muzikiniams intarpams skir-

tomis vietomis kaip tik priklauso minėtai muzikinių inkunabulų grupei. Tarptautiniame elektroniniame inkunabulų kataloge (toliau – ISTC)⁵ pažymima, kad pasaulyje išlikę aštuoni šios laidos egzemplioriai (du iš jų smarkiai defektiniai). Jame nėra išspausdinta nei natų linijų, nei pačių natų, tik palikta tam vietos⁶. Kaip minėta, leidėjai numatydavo, kad savuose egzemplioriuose natas galės įsirašyti patys savininkai arba kad jos bus išpaustos vėliau kitoje spaustuvėje. Mišiolas yra palyginti geros būklės (defektiniai pirmasis ir paskutinis lapas). Akivaizdu, kad juo buvo naudotasi – ar liturgijoje, ar mokymosi tikslais. Apie tai liudija gausios lotyniškos marginalijos – rankraštiniai prieraišai, pastabos, bent keliais skirtingais braižais įrašytos papildomos maldos; 199-ame lape ranka įrašytas ir papildomas visas skaitinio tekstas. Kadangi aptariamajame egzemplioriuje jokių bandymų užrašyti giedojimų muziką nesama, manytina, kad

⁵ Britų bibliotekos sudarytas *Incunabula Short Title Catalogue*, prieiga per internetą: www.istc.com.

⁶ Tokių leidinių yra įtraukta į vieno privataus knygų rinkinio, atspindinčio muzikinės spaudos radimosi etapas, katalogą [3]. Pavyzdžiui, jame aprašytas ankstyviausias spausdintinis traktatas apie muziką – Frankino Gafurijaus (Franchinus Gafurius) „Theoricum opus musice“, išleistas Neapolyje 1480 m. Jame spausdintų natų nėra, bet keletas tuščių vietų (tarp kurių ir visas puslapis) palikta joms įrašyti ranka. Aprašytame egzemplioriuje jas įrašė ano meto skriptorius. 1492 metais to paties autoriaus traktatas „Theorica Mvsice“ pasirodė Milane, o jame natų pavyzdžiai jau spausdinti iš medžio formų [3, 16–17].

kunigai mišių maldas (ypač prefacijas) galėjo giedoti arba atmintinai, arba iš kitų knygų.

Pažymėtina, kad ir spausdintieji be gaidų mišiolių yra įdomūs studijuojant jų giesmių repertuarą. Jis atspindi skirtingas vietines liturgijas. Kiekviena krašto bažnyčia (diecezija) turėjo savo liturgiją, su jai būdingais elementais – giesmėmis, giedojimo pobūdžiu (pavyzdžiui, XIII a. Anglijoje buvo sukurtas vadinamasis *Sarum* ritas, paplitęs iš Solsberio katedros ir išstūmęs beveik visas karalystėje gyvavusias vietines tradicijas), taip pat egzistavo savi vienuolių ordinų (pranciškonų, dominikonų ir kt.) mišiolių. Tai ypač aktualu kalbant apie laikotarpį iki Tridento susirinkimo (ypač jo 22-osios sesijos, įvykusios 1562 m. rugsėjį), kuriame vietines senąsias liturgines tradicijas imta „romanizuoti“ – suvienodinti Romos diecezijos liturginės tradicijos pagrindu („secundum consuetudinem Romanae curiae“). Tokiu būdu kai kurios giesmės, būdingos kokiai vietinei bažnyčiai, išliko tik kai kuriuose spausdintiniuose XVI a. šaltiniuose, o apie tam tikras sekvencijas ar ritmines aleliuja giesmes žinoma tik iš spausdintinių mišiolių [12].

Iš aptariamojo mišiolo kolofone pateiktos informacijos matyti, jog jis skirtas Bazelio diecezijai, parengtas popiežiaus Inocento VIII valdymo metais (1484–1492). Kaip įprasta šio žanro knygoms, mišiolas prasideda liturginių švenčių kalendoriumi (pagal jį dažniausiai mišiolių ir identifikuojami – kokios diecezijos priklausoma, ypač pagal nurodymus švęsti specialioms katedroms būdingas šventes, ar pagal tam tikrą toje vietoje garbinamų šventųjų paminėjimus).

Mišiolių sudaro trys pagrindinės dalys: 1) liturginių metų ciklo mišių giesmės ir maldos (*proprium de tempore*, lap. 12r–151v⁷), 2) šventųjų mišios, išdėstytos pagal liturginių metų ciklą (*proprium de sanctis*, lap. 152r–199v), ir 3) bendrosios mišios pagal šventųjų pobūdį, kitoms progoms skirti mišių ciklai (*commune sanctorum*, lap. 200r–243v). Pirmosios dalies pradžią visuomet žymi antifona *Ad te levavi*, kuri nurodo pirmojo advento sekmadienio (liturginių metų pradžios) mišių įžangos giesmės tekstą. Bazelio mišiole ji pateikta po rubrikos *Incipit ordo missalis per circulum anni* (lap. 12r). Pirmoji antifonos raidė A puošniai iliuminuota, išpiešta trimis spalvomis – rausva, aukso viduriu ir žalsvu fonu.

Pirmosios dalies ištinis mišiolo tekstas, kurį sudaro kintamųjų mišių giesmių (*proprium*) tekstai, maldos, skaitiniai, Evangelijos fragmentai, spausdinamas iki lap. 63 – tuomet prasideda kanonas ir prefacijos. Tai įprastinė muzikos vieta mišioliuose. Po Verbų sekmadienio evangelijos, pateikiant kanono tekstą, beveik keturi lapai (visas mišiolas spausdinamas tekstą išdėstant dviem skiltimis) išspausdinti paliekant tuščios erdvės virš teksto – skirti įrašyti linijoms ir natoms. 65v lape, po himno *Gloria, laus et honor* vietos palikta trijų giesmių muzikai (himnams *O crux ave, spes unica*, *Te summa Deus trinitas* ir antifonai *Scriptum est enim percutiam*). 77r lape, pateikiant nuorodas Didžiojo Ketvirtadienio Vakarinei, vietos įrašyti natoms palikta prie pirmosios antifo-

⁷ Mišiolas originalios foliacijos neturi; numeracija lapų apačioje įrašyta pieštuku vėlesniais laikais.

nos *Calicem salutaris accipiam* teksto ir prie *Magnificat* antifonos *Cenantibus autem eis*.

Lape 140r pateikti mišių giesmių *Kyrie eleison* ir *Gloria in excelsis Deo* incipitai, taip pat paliekant vietos natoms. Šių giesmių ciklai išdėstyti pagal švenčių gradacijas, kurių tuo metu laikytasi liturgijoje:

In summi festis: Kyrie

In maioribus solemnitatibus: Kyrie

In maioribus duplicibus: Kyrie, Gloria

In festis duplicibus: Kyrie, Gloria

De apostolis: Kyrie, Gloria

De martiribus: Kyrie, Gloria

De uno martire: Kyrie, Gloria

De confessoribus: Kyrie, Gloria

De virginibus: Kyrie, Gloria

In tempore paschali: Kyrie, Gloria

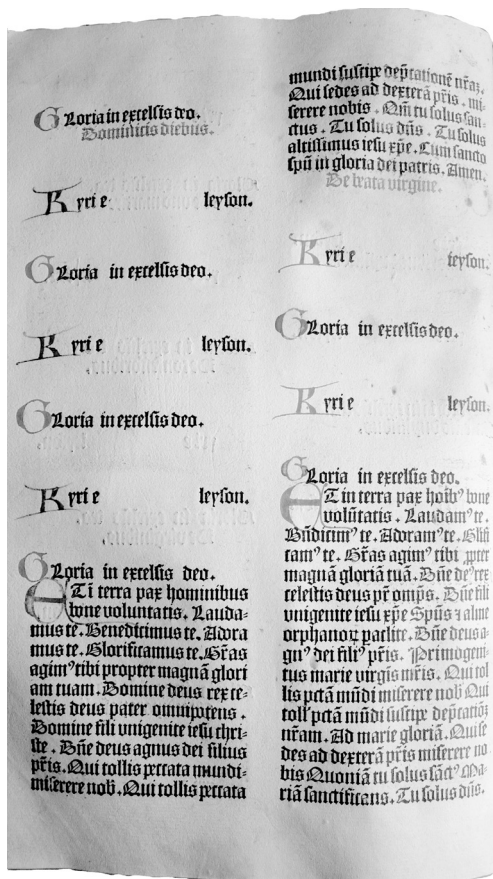
Dominicis diebus: Kyrie, Gloria, Kyrie, Gloria,

Kyrie, Gloria.

De beata virgine: Kyrie, Gloria, Kyrie, Gloria.

Po to pateikti du pilni *Gloria* tekstai, iš kurių antrasis – tropuotas. Prie nekintamųjų mišių dalių su palikta tuščia erdve natoms paminėtini ir du *Credo* incipitai. Lape 141v tęsiami prefacijų tekstai įvairioms šventėms, pateikiamas pakylėjimo tekstas. Antrojoje (*Officium proprium sanctorum*, nuo lap. 152r) ir trečiojoje mišiolo dalyse (*Commune sanctorum*, nuo lap. 200r) vietos natoms nenumatyta – čia pateikiamų mišių giesmių melodijos buvo užrašomos kitoje liturginėje knygoje – graduale. Šiame miširole atskirą dalį (įrištą dviejose vietose) užima kelios dešimtytys sekvencijų, skirtų įvairiems šventiesiems.

Bazelio mišiolas, kaip ir daugelis XV a. knygų, meniškai nėra itin išvaizdus. Tekstas

Missale Basiliense, 1485. LNB, R.XV:F.1

spausdintas juodai, rubrikos – raudonai, pirmosios maldų ar giesmių raidės įrašytos raudona arba mėlyna spalva. Keli inicialai iliuminuoti gausiau, kaip minėtoji *Ad te levavi* antifonos pirmoji raidė. Knygoje vartojami trys šrifto dydžiai – giesmių tekstai spausdinti smulkiiausiu šrifto, kiek didesniu – maldos ar skaitiniai, o pakylėjimo tekstams vartojamas itin stambus šriftas,

kad kunigas, keldamas ostiją ar vyno taurę, tekstus galėtų įžiūrėti iš didesnio atstumo. Mišiole nėra jokių iliustracijų.

Keletą žodžių verta tarti apie mišiole įrišą. N. Feigelmanas jį datuoja XIX a., o prie jo defektų nurodo ir tai, kad trūksta kai kurių lapų [7, 233]. Iš tiesų susidaro toks įspūdis, nes kai kurios teksto dalys neturi tęsinio arba prasideda ne nuo pradžių; lap. 246r iš gretimų lapų išsiskiria savo dideliu šriftu. Tačiau atidžiau patyrinęs teksto turinį atsiskleidžia, jog tai – įrišimo klaidos. Pavyzdžiui, lap. 7–11 pateikti sekvencijų tekstai turėtų būti įrišti prie sekvencijų dalies mišiole gale (tarpusavyje supainioti net ir penki minėti lapai); lapas 151r, kuriame prasideda šv. Adalberto šventės (balandžio 23 d.) liturgija, atklydęs iš antrosios mišiole dalies; minėtasis lap. 246r turėtų būti įrištas prieš pakylėjimo tekstą 146 lape. Visa tai rodo, kad iširus senajam įrišui naujuoju rūpinosi mažai liturginės kompetencijos turintis asmuo arba jis buvo įrištas jau neturint tikslo juo naudotis liturgijoje. Knygos perrišimų galėjo būti ir ne vienas; kažkuriuo knygos tvarkymo etapu mišiolas buvo apipjautas, nukerpant dalį marginalijų lapo apačioje. Knygos kraštas pjautas net 3,7 cm – apie tai galima spręsti iš trijų išlikusių nelieštų (užlenktų) mišiole lapų, kuriuose ranka įrašytus tekstus pasirūpinta išsaugoti.

Knygos lipdė rodo, jog egzempliorius priklausė Žemaičių seminarijos bibliotekai (*Ex Bibliotheca Seminarii Samogitiensis*). Jį galima rasti ir rankraštiniuose Žemaičių seminarijos bibliotekos sąrašuose. Pirmajame, 1812 metų, jis apibūdintas kaip *Missale*

Grande Caractere Gotico, taip pažymint jo didelį formatą (*in folio*) ir gotikinį šriftą [42, 19]. Tokiu pavadinimu jis užrašytas ir 1831–1832 m. kataloge [40, 26]. O štai 1886 m. sudarytas pagrindinis bibliotekos katalogas nurodo *Missale Romanum litteris gothicis impressum, anno 1495 in 8* [33, 278]. Nustatyti tikrąją knygos datą bibliotekininkui sukliudė nuplėšta kolofono dalis (nors būtent dešimtmetį ir galima įskaityti); po signetu esančiame rankraštiniam prieraše tarsi bandoma atkurti kolofono informaciją, bet ir tas kraštas nupjautas. Šalia pieštuku prirašyta 1495 metų data, kuri ir pateko į katalogus. Taigi ar pastarasis knygos įrišas nebus atliktas tarp 1831-ųjų ir 1886-ųjų, kai apipjautą knygą bibliotekininkas jau užregistravo kaip mažesnę, net *in octavo* formato?

Pieštuku knygos pabaigoje įrašyta 1000 rublių kaina veikiausiai žymi sovietmečiu tuometinėje Lietuvos valstybinėje respublikinėje bibliotekoje atliktos inventorizacijos metu nustatytą knygos įkainojimą (panašus įrašas kortelėje rastas ir vėliau aptarsimo gradualo egzemplioriuje).

Įdomu, kad po metų (1486 m.) Michaelio Wensslerio spaustuviėje Bazelyje išleistame mišiole buvo spausdintas ir tekstas, ir linijų eilutės, tačiau natos įrašomos ranka. Toks kur kas brangesnis ir puošnesnis būdas užrašyti giedojimą vertinamas kaip ypatingas, „elegantiškas“ to meto meno pavyzdys⁸. Taip nesant galimybių išspausdinti natas leidi-

⁸ Žr. aukciono informaciją. Prieiga per internetą: <http://www.worthpoint.com/worthopedia/missale-basiliense-richly-ornate-incunable>.

niuose būdavo paliekama vietos jų vėlesniam apipavidalinimui – kaip ir iliuminatoriui vėliau įrašant puošnesnius inicialus. Tik šiuo atveju pirmosiose spausdintinėse knygose natos buvo ne kaip iliustracija, o prasminio muzikinio teksto dalis. Mūsų aptartas mišiolas, nors jame nėra nei natų, nei linijų, taip pat atstovauja savotiškam pereinamajam muzikinių knygų leidybos etapui, kuriame susilieja ir ankstyvosios spaudos, ir rankraščių knygų elementai⁹.

COLLECTORIUM SUPER MAGNIFICAT

Kitas muzikinės spaudos paveldo prasme itin vertingas Lietuvos inkunabulas – Jeano Gersono traktatas *Collectorium super Magnificat* [34] („Traktatas apie *Magnificat*“¹⁰), išleistas 1473 m. Vokietijoje, Eslingene, Conrado Fynerio spaustuvėje (LNB, šifras R.XV:D.13). Tai viena iš dviejų anksčiausiai išleistų LNB saugomų knygų, drauge su prancūzų teologo

⁹ Pažymėtina, kad praktika giesmynuose palikti vietos natas įsirašyti pačiam giesmyno naudotojui buvo paplitusi ir vėlesniais amžiais. Antai 1613 m. Vilniuje buvo išleistas pirmasis katalikiškas giesmynas su natomis, parengtas jėzuito Walento Bartoszewskio, – „Parthenomelica albo pienia nabožne o Pannie Našwiętszej“, kuriame dalis giesmių spausdintos su tuščiomis natų linijomis. Tai liudija, kad giedotojai ir vargonininkai patys galėjo įsirašyti muzikinį tekstą, o dėl to padidėjo galimybė atsirasti daugiau tos pačios giesmės variantų [24, 248].

¹⁰ Taip patikslintinas V. Vaitkevičiūtės-Verbickienės pateiktas šio veikalų vertimas („Traktatas apie šlovinimą“). *Magnificat* – Mergelės Marijos giesmė iš Luko evangelijos (Lk 1, 47–55), kurios atskirų eilučių komentavimas ir sudaro J. Gersono veikalų struktūrą.

Jaques'o Legrando veikalų „Sophologium“ [28, 87]. Leidinys reikšmingas tuo, kad jame pirmąkart spaudos istorijoje išspausdintos muzikos natos.

Jeanas Gersonas (1363–1429) – žymus prancūzų teologas, poetas, mistikas. Jis buvo labai įtakinga to meto asmenybė – dirbo Paryžiaus universiteto kancleriu, turėjo reikšmingų užduočių Bažnyčioje Avinjono skilimo metu, dalyvavo Konstancos susirinkime ir pan. Kaip Paryžiaus Dievo Motinos katedros kanauninkas jis prisidėjo prie šios katedros berniukų choro plėtros, parašė praktinių mokymo instrukcijų, kuriose atsispindi, kaip gerai jis išmanė viduramžių muzikos švietimo sistemą, ypač lavinant ir rengiant berniukus choristus [1].

ISTC duomenimis, iš viso žinoma apie 172 Jeano Gersono veikalų laidos¹¹. Tarp jo darbų – Bažnyčios studijos, pamokslų rinkiniai, paskaitos, filosofijos, teologijos traktatai, poezija. Daugelyje jų ryškus ir mąstytojo požiūris į muziką, kuri tirama filosofiniu ar mistiniu požiūriu – Kristus veikia kaip visuotinės tvėrimo harmonijos dangiškas kantorius. Gersonas savo raštuose ieško termino „canticum“ apibrėžimo, dažnai mini tradicinius ano meto muzikos instrumentus, dėsto muzikos teoriją, kuri, beje, yra gana ortodoksiška – paremta VI a. mąstytojų Boecijaus ar Izidoriaus Seviliečio įžvalgomis [1].

Tam tikros painiavos esama nurodant šio veikalų spaustuvinį. Kaip minėta, LNB

¹¹ Jame taip pat nurodoma daugiau kaip 40 išlikusių šios 1473 m. *Collectorium super Magnificat* laidos egzempliorių.

egzemplioriaus knygos kolofone pateikti duomenys apie Conrado Fynerio spaustuę Eslingene, tačiau vis daugiau bibliografų linksta šį veikalą leidimą susieti su Heinricho Eggesteino spaustuve Strasburge¹². Pagrindo abejonėms dėl Fynerio darbo suteikė britų bibliografo Viktoro Scholdererio tyrimas, kuriame jis palygino šios ir dar keleto Fynerio spausdintų knygų šriftus ir atskleidė, kad jie nėra identiški Fynerio naudotiesiems [22]. Tokiu būdu jis susiejo šias knygas su Eggesteinu, pas kurį Fyneris buvo mokėsis, taigi, galėjęs jo ofcinos technika ir pasinaudoti spausdindamas Gersono veikalą.

Gersono veikalas *Collectorium super Magnificat* lape 6r išspausdintos penkios žemyn nuosekliai einančios natos, tačiau jos pateiktos be natų linijų. Pagal numanomas linijas prieš jas parašyta raidė f žymi fa rakto vietą, o šios natos yra sol, fa, mi, re, do. Pažymėtina, kad jos iš medžio formų spaustos vienu metu su tekstu, o ne vėliau. Po natomis pateiktos ir balsės A, E, I, O, U, kurioms Gersonas priskiria tam tikras moralines kategorijas.

Natų fragmentas pateiktas po šio teksto:

Garbingasis Apaštalas, Evangelijos vaikas, ne dėl išmanymo, bet dėl piktybės vaikas, turėdamas penkis kepalus doktrininio maisto duonos penkiems tūkstančiams vyrų, tarė korintiečiams: „Verčiau ištersiu penkis žodžius savo protu, kad pamokyčiau ir kitus, negu dešimt tūkstančių žodžių kalbomis“. Prieš tai jis pateikė fleitos ir kanklių pavyzdį – jeigu jos

neskambėtų skirtingai, būtų neįmanoma pažinti, ar grojama, ar skambinama; „ir jei trimittas duotų neaiškų garsą, kas rengtųsi į mūsų?“ Ir jis užbaigia, kad tam, kuris meldžiasi, kalba ar gieda, reikia ir pažinimo, ir jausmingumo, idant – perkeltine prasme – dvasios vyras ruoštųsi mūsų ir, tapdamas antruoju vaiku Dovydu, penkiais skaidriais akmenimis iš Šventųjų Raštų srauto patiestų Galijotą, t. y. Šėtoną.

Tai mistinė kantichordo – arba širdies giesmės – parabolė, kurią tas pats Apaštalas ragina giedoti dvasia, giedoti ir protu. Šitoje širdies giesmėje, kaip ir vokalinėje giesmėje, esama trijų dalykų. Pirmiausia, medžiaga, vadinama „raide“. Antra, giesmės garsas, vadinamas „rezonansu“. Trečia, giesmės piešinys, vadinamas „nata“ arba „natele“. Kantichordo medžiaga mes įvardijame šventą ir dorą visų dieviškųjų ir žmogiškųjų dalykų pažinimą. Rezonansu vadiname kiekvieną santūrų ir gerai sutvarkytą širdies ir dvasios jausmą. Natą arba natelę vaizduojame pažymėti dviem ankstesniems [dalykams], idant būtų aišku, kuriam jausmų rezonansui [kokią] meditacijų raidę reikia pritaikyti.

Šia tema pateiksime kelias eilutes, kurių prasmė bus paaiškinta toliau, remiantis triguba penkių sąranga.

Penki žodžiai raidei:

Magnificus, largus, pius est, justus, miserator.

Penki jausmai harmonijai:

Gaudia, spes, pietas, hinc timor atque dolor.

Penkių balsių pritaikymas penkių jausmų garsams:

A gaudens amat, E sperat, et I miseretur.

O timet, U qua dolens odit et ista notes.

Išdėstymas pagal penkias nateles: *sol, fa, mi, re, ut.*

<...>

Arba natūraliai išdėstykite balses, atsisakydami priebalsių, taip, kaip šiame paveiksle.

¹² Taip nurodo Bodlio bibliotekos inkunabulų katalogas [28, 87], taip pat keli aukcionai, skelbę apie šių knygų pardavimą.

A	E	I	O	U
Džiaugsmas	Viltis	Užuojauta	Baimė	Skausmas
Dievo didybė	Dosnumas	Gailėtingumas	Tėisingumas	Mūsų skurdas ¹³

Kai kuriuose išlikusiuose šio veikalo egzemplioriuose, pavyzdžiui, Londono universiteto egzemplioriuje, ties natomis ranka raudonu rašalu įpieštos linijos, kurias įterpė nežinomas ano meto skriptorius [3, 5–6].

¹³ Nobilis apostolus, puer evangelicus, non sensibus sed malicia puer, habens quinque panes doctrinalis refectionis in quinque milia hominum, dicebat Corinthiis: Volo quinque verba sensu meo loqui ut alios instruam quam decem milia verborum in lingua. Praemiserat tamen per exemplum de tybia et cythara que nisi distinctionem sonituum dederint, sciri nequit quid canitur aut quid cytharizatur. Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Concluditque opus est sensu tam cognitionis quam affectus dum qui orat loquitur aut psallit, quatenus secundum tropologiam homo spiritualis se pararet ad bellum, et cum quinque lapidibus limpidissimis de torrente Sripturarum, Goliath, id est Satanam, sternat, alter David puer factus.

Haec est parabola mystica canticordi vel canticordi cordis, quod hortatur idem Apostolus psallere spiritu, psallere et mente. In quo cantico cordis, tria reperiuntur, ut in cantu oris; primum est cantus materia que vocatur litera. Secundum cantus vox, que dicitur resonantia. Tertium cantus figuratio que denominatur nota vel notula. Materiam canticordi dicimus omnium divinum et humanorum cognitionem piam et honestam. Resonantiam appellamus omnem cordis et spiritus affectionem moderatam et ordinatam. Notam vel notulam figuramus ad precedentium duorum notitiam ut appareat cui resonantie affectuum sit aptanda litera meditationum.

Hac super re dabuntur pauci versus quorum sententia plus elucidabitur, et hoc per triplex quinarium: quinque verba pro litera:

Maždaug po dvejų metų (apie 1475 m.) šis J. Gersono veikalas buvo išspausdintas Kelne, Nicolauso Götzo spaustuvėje. Šios laidos egzemplioriuje, saugomame Darmštato universiteto ir krašto bibliotekoje, natų fragmentas nespausdintas, bet įrašytas ranka. Linijų eilutei specialiai vietos nepalikta, tik penkios teksto eilutės kiek attrauktos nuo dešiniojo krašto¹⁴. Akivaizdu, kad leidėjas neskyrė papildomo dėmesio šiam muzikiniam intarpui arba muzikinei spaudai neturėjo techninės įrangos. Visi šie variantai rodo, kaip smarkiai natų spauda priklausė ir nuo

Magnificus, largus, pius, est, iustus miserator.
quinque affectus pro harmonia:

Gaudia, spes, pietas, hinc timor atque dolor.
adaptatio quinque vocalium ad voces quinque affectionum:

A gaudens amat, E sperat, et I miseretur

O timet, V que dolens odit et ista notes.

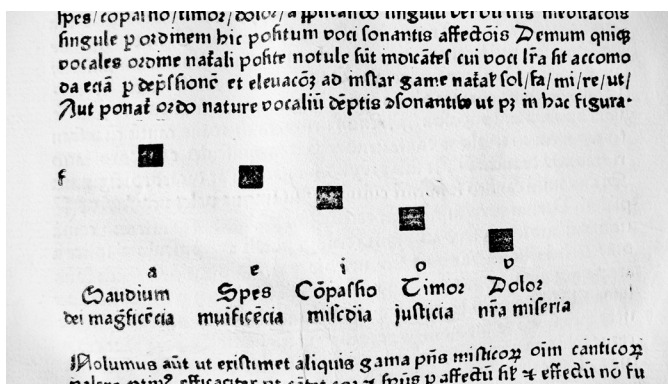
conformatio ad quinque notulas : sol, fa, mi, re, ut. <...>

Aut ponatur ordo naturae vocalium, demptis consonantibus, ut patet in figura sequenti.

A	E	I	O	U
Gaudium	Spes	Compassio	Timor	Dolor
Dei magnificentia	Munificentia	Misericordia	Justitia	Nostra miseria

Iš lotynų k. vertė Mantė Lenkaitytė-Ostermann. Lotyniškas tekstas pateiktas pagal: Jean Gerson. *Œuvres complètes*. Vol. VIII: L'oeuvre spirituelle et pastorale: (399–422). Ed. P. Glorieux. Paris, 1971, p. 168–169.

¹⁴ Faksimilė internete: <http://tudigit.ulb.tu-darmstadt.de/show/inc-iv-411/>

Pirmasis spausdintas natų pavyzdys muzikos istorijoje – Jeano Gersono *Collectorium super Magnificat*, 1473. LNB, R.XV:D.13

techninių ano meto spaustuvinių galimybių, ir kokių skirtingų variantų buvo galima imtis siekiant perteikti kad ir nedidelį, vos kelių natų muzikos fragmentą.

GRADUALE

Muzikinės spaudos istorijos tyrinėtojams itin vertingas LNB saugomas 1499 / 1500 m.¹⁵ leidėjo Luc'Antonio Giuntos parengtas *Graduale* tomas [37] (šifras R.XV:I.1). Viena žymiausių muzikinių inkunabulų tyrinėtojų Mary Kay Duggan prisipažįsta, jog būtent šio gradualo išskirtinė išvaizda įkvėpė ją imtis senosios muzikinės spaudos tyrinėjimų¹⁶.

¹⁵ Pagal tris kolofonus jo datos bibliografijose nurodomos 1499 m. rugsėjo 28 d., 1499/1500 m. sausio 14 d. ir 1500 m. kovo 1 d.

¹⁶ Savo studijos pratarinėje M. K. Duggan rašo: „Tą akimirka, kai pirmąkart pamačiau milžinišką *Graduale Romanum*, spausdintą Johanno Emericho iš Špejerio (Berkliaus bibliotekos egzempliorių), buvau pakerėta šio ankstyvosios muzikos spaudos šedevro tobulumo ir grožio“

LNB saugomas pirmas atskirai įrištas šio giesmyno tomas. Pagal kolofoną jo data nurodoma 1500 m. kovo 1 d.¹⁷ LNB giesmynas yra vienas iš 33 pasulyje išlikusių šios knygos egzempliorių. Jo vertė didina ir tai, kad jis yra ypač geros būklės – egzemplioriai, saugomi kitų valstybių bibliotekose, pagal aprašymus yra daug labiau susidėvėję ar net smarkiai defektiniai. Kadangi tai vienintelis Lietuvoje saugomas muzikinis inkunabulų giesmynas – chorui skirtas muzikos kūrinių rinkinys, – verta kiek plačiau pristatyti jo žanrą, kuris lėmė jame spausdintų giesmių repertuarą.

Muzikos teorijoje terminas „gradualas“ turi dvi reikšmes. Pirmoji nusako griga-

(„From the moment I first saw Berkeley's copy of the giant *Graduale Romanum* printed by Johann Emerich of Speier, I was captivated by the complexities and beauty of this early masterpiece of music printing“) [5, XI].

¹⁷ N. Feigelmanas nurodo, kad jis išleistas 1499 m. [7, 163].

liškojo choralo giesmę, atliekamą mišiose po pirmojo skaitinio iš Šventojo Rašto. Terminas kilęs iš lotyniško žodžio „gradus“ (laiptas), nes gradualas buvo atliekamas ant presbiterijos laiptų – nuo pakopos, nuo kurios subdjakonas skaitydavo pirmąjį skaitinį. Antroji „gradualo“ reikšmė susijusi su giesmių rinkiniu – taip nuo ankstyvųjų viduramžių vadintos mišių giesmių knygos, kuriose buvo užrašytas vadinamasis *proprium missae* (kintamieji mišių giedojimai). Tiesa, ne nuo pat pradžių – ankstyviausios šio tipo knygos vadintos „antefonarius“. Knygos su mišių giesmių tekstais veikiausiai atsirado anksčiau už kitas mišių knygas, tačiau jų beveik neišliko.

Ankstyviausieji gradualai (arba mišių antifonalai) mus pasiekė dar be muzikinės notacijos; jie užrašyti šiaurės Prancūzijoje. Šių giesmynų (vis tiek galima vadinti juos giesmynais, nors ten tik tekstai) užrašymo laikas – VIII a. pabaiga–IX a. vidurys. Kaip minėta, jie visi be neumų¹⁸, tik vienas, gradualas iš Korbi, turi raides, žyminčias giesmių dermes. Ankstyviausieji mišių tekstų šaltiniai buvo publikuoti 1935 m. rinkinyje *Antiphonale missarum sextuplex*.

Giesmynų pavadinimų skirtumų būta skirtingose šalyse. Antai žymus Karolingų teologas ir liturgistas Amalarijus iš Meco (*Prologus de ordine antiphonarii*, 18, apie 830) rašo, kad tai, ką romėnai vadina kantatoriumu, frankai vadina „gradale“. Tačiau reikia pažymėti, kad šiuo ankstyvuoju laikotarpiu liturginių knygų turinys dažnai susipindavo,

ir net ankstyvuosiuose knygų kataloguose terminai „antiphonarius“ ar „gradale“ dažnai pateikiami greta. Tačiau kadangi terminas „antifonalas“ reiškė ir liturginių valandų giedojimų knygą, pamažu mišių giesmių rinkiniui nusistovėjo gradualo vardas [11, 296].

Nuo IX amžiaus išlikę giesmių rinkiniai su neumų notacija užrašytomis mišių giesmėmis (gradualais, aleliujomis ir traktais, bet kitų giesmių pateikiantys tik incipitus). Prie tokių priskirtinas seniausias rankraštis su užfiksuota adiaSTEMATINE¹⁹ neumine notacija – Sankt Galeno Kantatoriumas (*Cantatorium*, apie 922–925, Stiftsbibliothek 359). Jame vadinamąja Sankt Galeno notacija buvo išreiškiami itin turtingi agoginiai, dinaminiai ir ritminiai niuansai. Greta neumų ženklų čia vartojamos ir abėcėlės raidės, taip pat nusakančios interpretacijos subtilumas.

Randantis notuotiems gradualams, jų repertuaras – mišių giesmių visuma – jau buvo gana stabili. Gradualus sudarė dvi dalys: *Temporale* – giesmės, skirtos liturginio metų laiko savaitėms, ir *Sanctorale* – per metus išsidėstę šventųjų paminėjimai. Pirmuosiuose giesmynuose šios dalys būdavo neatskirtos, o sumišusios, sekant kalendoriumi, nuo XII a. jos atsiskiria. Dažnai gradualuose būdavo užrašomos ir procesijos giesmės.

Gradualo giesmių autorystė, kaip ir sakramentoriaus sukūrimas, ilgą laiką buvo kildinama iš popiežiaus Grigaliaus Didžiojo (pop. 590–604), kuriam giesmes padiktavusi Šventoji Dvasia. Šis priskyrimas (imtas kvestionuoti tik naujaisiais laikais) buvo per

¹⁸ Neumos – ankstyviausios muzikinės notacijos ženklai.

¹⁹ Tai ankstyvoji muzikinė notacija, neatspindinti tikslaus natų aukščio.

visus viduramžius paplitusios legendos dalis. Iš tiesų, Grigaliaus Didžiojo veikla paveikė liturgiją ir reformavo giedojimo atlikimą Romos bažnyčios susirinkime 595 m. Tačiau tokia atribucija puikiai paaiškinama Karolingų epochos kontekste – Karolingų liturgijos reformos ir kanonų teisė priklausė nuo referavimo į senuosius autoritetus. Tokiu pat būdu mišių lekcionarius buvo priskirtas šv. Jeronimo kompetencijai, o mišių sakramentorius susietas su šv. Grigaliaus vardu.

Gradualas, kitaip negu lekcionarius ar tam tikri sakramentoriai, dažniausiai nebuvo izoliuota knyga, įrišta atskiru tomu ir skirta vienam ar keliems giedotojams. Dažnai pasitaiko, kad ji būdavo įrišta su sakramentoriumi, pirma jos. VIII amžiuje, kai grigališkoji liturgija buvo diegiama frankų karalystėje, Mišių liturgijai reikėjo trijų knygų – sakramentoriaus, lekcionarijaus ir gradualo.

XV amžiuje Vokietijoje pasirodė pirmieji gotiškomis neumomis spausdinti gradualai (vadinamąja *Hufnagel* notacija), o pirmas *Graduale romanum* kvadratinėmis natomis ant raudonų linijų buvo išleistas Parmoje 1470 m. [13]. Juo prasidėjo spausdintinių giesmynų epocha, tačiau rankraštiniai giesmynai dar ilgai gyvavo greta.

Ne visi leidėjai ryždavosi spausdinti gradualus – melodiškai sudėtingus mišių giesmių rinkinius – tai jiems buvo nemenkas iššūkis. Pirmųjų spausdintinių giesmynų išvaizda mažai kuo skyrėsi nuo rankraštinų. Liturginių knygų formatas buvo itin didelis – ir skirtų kunigui pasidėti ant altoriaus, ir chorui, kuris giesmes sekė knygoje ant pulsto. Grigališkojo choralo rankraštinės notacijos

įvairovė priklausė nuo regiono – egzistavo Romos notacija, gotikinė ar ambraziejiškoji (susijusi su Milano ritu). Spaustuvininkų pasirinkimą, kokia notacija spausdinti liturgines knygas, taip pat lėmė verslo sumetimai, todėl Italijoje vyravo kvadratinė Romos notacija, kuri iki tol ten buvo paplitusi. XV amžiuje Italijoje tik vienas spaustuvininkas vokiečių spausdino gotikine notacija, ir nustatyta, kad tas knygas rengė eksportui per Alpes į Bavariją [5, 3].

Italija buvo pažangiausia muzikinės spaudos šalis, ir čia XV a. leidyboje vyravo trys miestai – Venecija, Roma ir Milanai. Venecija tarp jų nepralenkiama – šiame mieste pasirodė 38 procentai visų Italijos inkunabulų, iš kurių daugiau nei pusė – muzikiniai.

Mūsų aptariamąjį gradualą Venecijoje parengė Luc'Antonio Giuntos (1454–1538) leidykla. Giunta buvo iš Florencijos kilusios italų knygų pardavėjų ir spaustuvininkų giminės atstovas (jie buvo aktyvūs iki XVII a., įsteigė šakas ar turėjo atstovų Londone, Venecijoje, Romoje, Lione ir Salamankoje). Pradėjęs veiklą kaip knygų pardavėjas, Luc'Antonio Giunta nuo 1489 m. pradėjo pats leisti knygas, naudodamasis įvairių spaustuvininkų paslaugomis [2].

Nuo 1494 m. su Luc'Antonio Giuntos leidykla daugiausia bendradarbiavo vokiečių spaustuvininkas Johannesas Emericas iš Špejerio (Johannes Emericus de Spira, *f*1487–1506), dirbęs Venecijoje. Jo specializacija buvo liturginės muzikinės knygos²⁰. Spausdinti natoms jis naudojo

²⁰ Iš 71 jo išspausdintų knygų 67 buvo liturginės

medžio formas, keturių dydžių metalo šriftus grigališkai Romos notacijai, taip pat ir menzūrinės muzikos šriftą (juo 1499 m. graduale atspausti menzūriniai *Credo*). Gradualas laikomas didžiausia (54 cm) XV a. pasirodžiusia knyga; jame naudojamas itin didžiulis choralo šriftas, kurio gausios atmainos atspindėjo įvairiausių neumų formas. Spaudos procesas vykdavo dviem etapais – pirmiausia lape buvo atspaudžiamos raudonos linijos, vėliau ant jų spaudžiamos juodos natos. Šių dviejų kolegų bendradarbiavimo rezultatas lėmė, kad jų liturginės knygos visais laikais turėjo didžiausią paklausą – jiems nebuvo varžovų, leidusių knygų tiek daug, taip profesionaliai ir meniškai. Jų parengtos *Graduale romanum* (1499–1501) ir *Antiphonarium romanum* (1503–1504) laidos su tiems laikams naujais natų ir teksto šriftais, puošniais medžio raižinių inicialais kokybe ir dydžiu buvo nepralenkiamos.

Mūsų aptariamo giesmyno tome yra tik liturginių metų giesmių dalis – vadinamasis temporalas, čia pavadintas *dominicale*. Kadangi didžiulės apimties knygos dalys buvo įrišamos atskirai, šiuo metu Lietuvoje saugomas tik pirmasis tomas, kuriame yra mažesnioji pusė gradualo repertuaro.

Pagal Italijos Trento Feiningerio bibliotekoje saugomą pilną gradualo egzempliorių²¹

---

ir bent 24-iose buvo spausdintų natų arba vienos joms įrašyti (20 mišiolų, vienas gradualas, vienas antifonala, du procesionalai ir dvi *Libri catechumeni*) [6].

²¹ Šifras FSG 02, aprašas ir faksimilės fragmentai internete: http://www.cantusfractus.org/raph_1/edizioni/FSG_02.htm#C.332

galima nustatyti jo turinį: I tomas (lap. I–CCXVIII): *Proprium de Tempore* (lap. I), II tomas (lap. CCXIX–CCCLXXXI): *Proprium sanctorum* (lap. CCXIX), *Commune sanctorum* (lap. CCLXI), *In agenda defunctorum* (lap. CCCXXV), *In commemoratione Beate Marie Virginis* (lap. CCCXXXv), *Kyriale* (lap. CCCXXXiv), kelios sekvencijos ir dvi antifonos.

Gradualas prasideda lotyniška pratarme, kurioje pažymėta, kad jos autorius ir giesmyno rengėjas yra pranciškonas observantas Pranciškus iš Briugės (Franciscus de Brugis), šv. Antano provincijos. Pratarinėje jis atsiskleidžia kaip gerai muzikos teoriją išmanantis specialistas, gvildenantis aktualias ano meto problemas²². Viena iš įdomesnių – akcidencijų, arba alteracijos ženklų, šiuo atveju – bemolių ar bekarų, vartojimas (grigališkojo choralo dermių sistema ir su tuo susiję melodiniai aspektai buvo tuometinių muzikos teoretikų akirtyje). Gradualo rengėjas pažymi, kad tam tikrus alteracijos skirtumus lėmė ir geografija: „Mes, galai, germanai ir kiti, kurie gyvena gretimuose kraštuose, labiausiai mėgstame si bekarą. Italai ir kitos tautos šiapus kalnų mieliau renkasi si bemolį“²³ [5, 8]. Tyrėjai, lyginę

---

²² Kai kuriuose Giuntos ir Pranciškaus rengtuose giesmynuose buvo įrištas ir dvylikos dalių traktatas, kuriame atsispindi ano meto muzikos teorija – gvildenami giesmių dermių klausimai, pristatoma solmizacijos sistema [16]. Mūsų nagrinėjamame egzemplioriuje šio traktato nėra.

²³ „Gallici enim nostri: et qui Germanias incolunt omnesque alii eas circa regiones duro maxime delectantur. Italici vero et cetera nationes citra illos montes molli magis alliciuntur“.

kelis šio gradualo egzempliorius, priėjo prie išvados, kad alteracijos ženklų vartojimas buvo svarbus tuometinių diskusijų objektas bei gradualo rengimo ir spausdinimo laiku dar neišspręstas. Todėl daugelis jau išspausdintų bemolių ar bekarų iš knygų buvo trinami, o kai kurie dar užspaudžiami paskutiniuose spaudos etapuose. Mūsų giesmyno egzemplioriuje šių taisyčių taip pat gausu, ir iš esmės tai rodo, kad giesmyno sudarytojas

dmenis Didžiosios Savaitės liturgijoje, kitur patikslina psalmės eilutės tekstą.

LNB gradualo egzempliorius įdomus ir tuo, kad jo pradžioje įklijuota 17 lapų su rankraštinėmis kyrialo natomis – taip nežinomi savininkai pasistengė išspręsti gradualo antrojo tomo repertuaro trūkumą. Šis rankraštis iškelia naujų klausimų. Pirmiausia, aptikus kokių rankraštinių intarpų Lietuvoje saugomame egzemplioriuje, kyla

Graduale Romanum, 1500. LNB, R.XV:I.1

Pranciškus, net knygai išėjus iš spaustuvės, ir toliau ją redagavo [5, 8].

Giesmynas labai puošnus – vartojamas dailių formų šriftas, ryškios spalvos. Jis puoštas ir medžio raižiniais, kurie žymi pirmąsias giesmių ciklų raides. Atkreiptinas dėmesys į itin kruopščiai suderintą natų ir teksto skiemenų išdėstymą, dėl kurio giesmininkams buvo patogų giedoti. Taupant popierių, tekstui užrašyti vartojama daug taisyklių laikais įprastų abreviatūrų. Pažymėtina, jog gradualas yra itin švarus – vieninteliai rankraštiniai įrašai jame vienur pažymi vai-

minčių, kad jei inkunabulas buvo naudotas Lietuvoje, čia galėjo būti ir užrašytos šios giesmės. Dauguma tyrinėtojų natūraliai kelia prielaidas, kad rankraštiniai giesmynai ar jų išlikę fragmentai yra vietinių perrašinėtojų produktas, skirtas naudoti Lietuvoje gyvavusioms vienuolijoms ar katedrų chorams. Tačiau ne visuomet tam užtenka tikrų įrodymų. Pirma, nepavyko nustatyti rankraščio popieriaus kilmės: visi jo lapai turi tą patį kai kur ryškiau, kai kur blankiau matomą vandenženklį, tačiau kol kas jo nepavyko identifikuoti nei remiantis Edmundo

Laucevičiaus, nei kitų Europos kraštų vandenženklų duomenų bazėmis. Įklijos lapai yra labai panašaus formato, kaip ir paties inkunabulo (53,5 cm) – tai galėtų reikšti, kad šioji dalis turėjo natūraliai papildyti trūkstantą šio egzemplioriaus inkunabulo medžiagą – kyrią. Įklijoje užrašyta 30 nekintamųjų mišių giesmių, tarp kurių – mišių ciklai, keturios sekvencijos ir keturi *Credo*. Kadangi rankraštiniai lapai kur kas labiau nudėvėti negu paties gradualo, galima spėti, kad į gradualą jie galėjo būti perklijuoti iš kito, senesnio, giesmyno.

Pačioje knygoje nėra jokių žymų, leidžiančių nustatyti jos kilmę ar buvusį priklausymą asmeniui, vienuolijai ar bažnyčiai. N. Feigelmano teigimu, šis inkunabulas į LNB pateko 1945 m. Tarp lapų aptiktas lapelis su įrašu „Graduale Venezia 1499. 1000 rb“ liudija, kad 1976 m. bibliotekoje inventorizavimo metu buvo atliktas knygos įvertinimas (kaip minėta, tokia pat suma nurodyta ir *Missale Basiliense* egzemplioriuje).

Susipažįstant su pasaulyje išlikusių gradualo egzempliorių sąrašais (tiksliausių jų veikiausiai pateikia M. K. Duggan), atkreiptinas dėmesys į vieną jų, esantį Lenkijoje, Krokuvos pranciškonų konventualų vienuolyne – čia saugomas gradualo antrasis tomas. Neturėjęs galimybės šio giesmyno apžiūrėti *de visu*, vis dėlto verta pasvarstyti, ar tai galėtų būti kitas mūsų turimo egzemplioriaus tomas. Pirmiausia, tai geografiškai arčiausiai Lietuvos esantis egzempliorius, priklausantis tam pačiam istoriniam arealui. Antra, tokią galimybę galėtų patvirtinti ir dabartinė jo priklausomybė pranciškonų

ordinui – jau minėta, kad jo sudarytojas Pranciškus iš Briugės buvo pranciškonas; prisimintina ir tai, kad pranciškonai observantai (bernardinai) buvo vienas iš pirmųjų ordinų, įsikūrusių Lietuvoje ir Vilniuje [15, 89]. Nebūtų stebėtina tai, kad šie du gradualo egzemplioriai išsiskyrė ir vėliau, nebūtinai jo įsigijimo ar dovanojimo ordinui metu, ar buvo padalyti tarp skirtingų vienuolijos namų. Šiuos svarstymus galbūt patvirtintų ar paneigtų Krokuvos tomo apžiūra, jame esančių marginalijų pobūdis, galimi rašyenos palyginimai su mūsų aptariamajame egzemplioriuje esančiais pavyzdžiais (Lenkijos inkunabulų katalogas smulkesnių duomenų apie šį inkunabulą, jo proveniencijas ar marginalijas nepateikia).

Su Lietuvos vardu tiesiogiai siejamas tik vienas inkunabulas – Gdanske Konrado Baumgarteno spaustuvėje 1499 m. išspausdinta *Agenda, sive Exsequiale sacramentorum*. Tai vadinamoji pirmoji Lietuvos knyga, Vilniaus kanauninko Martyno iš Radomočia, Lietuvoje, parengtas apeigynas, žymintis spaudos pradžią Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje [20, 123]. Jame surašyta, kaip kunigui atlikti įvairias apeigas – lankyti ligonius, laidoti, krikštyti. Tarp daugelio ano meto kunigo pareigų yra palaiminimai keliaujantiems, įvairūs egzorcizmai, maldos, lydinčios pagimdžiusių moterų įvesdinimą į bažnyčių ir pan. Greta tvarkos, nurodančios, kaip ir kokias maldas skaityti ar giedoti, čia surašyti antifonų, psalmių incipitai, pateikta visų šventųjų litanija [32]. Atkreiptinas dėmesys, jog muzikinėje inkunabulistikoje agendos priskiriamos prie knygų, kuriose

dažniausiai esama spausdintų natų (tai specialioms progoms skirti rinkiniai, kaip *Ceremonialia*, *Benedictionalia*, *Obsequialia*, *Ritualia*, *Vigilia* ir *Processionaria*) [17, 275]. Tačiau šiame agendos leidime natų spausdinta nebuvo.

IŠVADOS

Apibūdinant ankstyvasias spausdintines knygas, paprastai teigiama, kad jos buvo labai panašios į rankraštines. Tą patį galima pasakyti ir apie muziką – pirmieji spausdintiniai muzikos pavyzdžiai atitiko rankraštinių natų išvaizdą. Spaudos pradžioje liturginėms knygoms su natomis buvo būdingos raudonai, kaip ir rubrikos, spausdintos natų linijos, leidinius papuošdavo medžio raižiniai arba vėliau iliuminuoti inicialai, žymintys tam tikrą švenčių ar giesmių ciklo pradžią.

Panagrinęs Lietuvoje saugomus muzikinius inkunabulus, į klausimą, ar šiais liturginiais leidiniais buvo naudotasi Lietuvoje, iš karto tiesiogiai atsakyti negalima – reikėtų atsižvelgti į ypatingas istorines sąlygas, susiklosčiusias XVI amžiuje. Pirmiausia, nėra tikrų duomenų, kada šios knygos buvo atvežtos į Lietuvą. Antra, svarbu turėti mintyje, kad XVI a. viduryje įvykęs Tridento visuotinis Bažnyčios susirinkimas reformavo liturgiją ir nurodė pakeisti liturgines knygas²⁴. Tačiau Tridento permainos

įsigalėjo ne iškart – Gniezno arkivyskupijos (kuriai priklausė ir Lietuva) kapitula dar 1577 m. svarstė, ar privalu vykdyti Tridento susirinkimo nurodymus, ar laikytis senųjų mišiolių ir brevijorių [25, 245]. Dar po 50 metų Gniezno provincijos sinodo dokumentuose vėl atsispindi rūpestis dėl bažnytinės muzikos atnaujinimo: „Trūkstant bažnytinių knygų, psalmynų, antifonalų ir gradualų, mūsų bažnyčiose vieningai negiedama. Privalu kuo anksčiau atspausdinti Romos ritualą, neseniai išleistą popiežiaus Pauliaus V (1605–1621) nurodymu“ [25, 246]. Pridėtume ir tai, kad muzikos prasme ryškiausia Tridento naujovė buvo tropų ir sekvencijų uždraudimas. Tačiau Lietuvos giesmynuose jų gausu iki pat XVIII a., pavyzdžiui, tropuotos giesmės spausdintos ne vienos laidos sulaukusiame mokomajame 1667 m. Žygimanto Liauksmo *Graduale pro exercitatione studentium*.

Galima svarstyti, kodėl Lietuvoje liturginių inkunabulų išlikę tiek nedaug. Turbūt pirmiausia tai lėmė trumpas, vos 50 metų, jų leidimo laikotarpis. Antra, liturginės knygos vienuolynuose, katedrose ar bažnyčiose buvo naudojamos kasdien, todėl jos gana greitai

---

Tridento susirinkimo nutarimai įsigaliojo nuo 1578 m., mokslininkai padarė prielaidą, kad „aprašomasis mišiolas, kaip ir kitos liturginės knygos, išspausdintos iki Tridento susirinkimo, bažnyčios praktikai vėliau tapo nebeaktualios. Jos galėjo būti naudojamos vėliausiai iki 1578 m. Taigi lietuviški įrašai (glosos), matyt, turėjo atsirasti tarp 1501 ir 1578 metų“ [19, 330]. Kiti tyrėjai pažymi, jog Tridento nutarimai galėjo būti pradėti praktiškai įgyvendinami gerokai vėliau [14; 10, 370]; tai lėmė ir minėtų senųjų įrašų datavimo tikslinimą [23].

²⁴ Yra ne kartą suabejota, ar tokios knygos, parengtos iki Tridento susirinkimo reformų, galėjo būti ir vėliau naudojamos liturgijoje. Apie tai svarstė Sigitas Narbutas ir Zigmas Zinkevičius, aptardami 1501 m. Lione išspausdintą Romos mišiolą ir jame esančias lietuviškas glosas. Kadangi LDK

susidėvėdavo. Taip pat jos buvo ir labai brangios – jas įpirkti galėdavo institucijos, o ne pavieniai amenys. Kita priežastis – Lietuvoje, ypač liturginių giesmynų srityje, dar ilgai gyvavo rankraštinė knygos kultūra: nors perrašinėti rankraščius taip pat buvo nepigu, tuo užsiėmė vietiniai vienuolynų skriptoriumai.

Straipsnyje išsamiau nagrinėti trys Lietuvoje saugomi muzikiniai inkunabulai, priskirtini skirtingoms muzikinės spaudos paveldo grupėms, pateikiamos muzikos atžvilgiu yra nelygiaverčiai – tai ir leidinys, kuriame vien palikta tuščios vietos

natoms spausdinti, kitas – tik su nedideliu spausdintiniu kelių natų fragmentu, ir galiausiai – puošnaus sudėtingo muzikinio giesmyno tomas. Taigi šie inkunabulai liudija gana platų muzikinės spaudos paveldo spektrą. Tiriant muzikinių inkunabulų temą apskritai, kyla aktualūs senosios liturginės knygos funkcionavimo Lietuvoje klausimai, muzikinių giesmynų reikšmė religinių institucijų bibliotekose ar privačiuose rinkiniuose. Aptartųjų inkunabulų pavyzdžiai akivaizdžiai atskleidžia pagrindinius Europoje plėtotos muzikinės spaudos kelio etapus.

NUORODOS

Literatūra

1. BERRY, Mary. Gerson, Jean Charlier de [Doctor Christianissimus]. Iš *Grove Music Online* [interaktyvus, žiūrėta 2012 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/50021?q=Gerson&search=quick&source=omo_gmo&pos=1&_start=1#firsthit.

2. BRIDGES, Thomas W. Giunta [Giunti; Zonta; Junta; Juncta; de' Giunti Modesti]. Iš *Grove Music Online* [interaktyvus, žiūrėta 2012 m. birželio 12 d.]. Prieiga per internetą: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/11235?q=Giunta&search=quick&source=omo_gmo&pos=1&_start=1#firsthit.

3. *A catalogue of one hundred works illustrating the history of music printing from the fifteenth to the end of the seventeenth century in the library of Alfred Henry Littleton*. London, 1911. 38 p.

4. CICĖNIENĖ, Rima. Rašytinio paveldo apsauga ir sklaida Lietuvos mokslų akademijos

bibliotekoje. Iš *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2005–2006. Vilnius, 2009, p. 145–148.

5. DUGGAN, Mary Kay. *Italian Music Incunabula: Printers and Type*. Berkeley, 1992. 323 p.

6. DUGGAN, Mary Kay. Emerich, Johann [Emericus, Johannes]. Iš *Grove Music Online* [interaktyvus, žiūrėta 2012 m. birželio 12 d.]. Prieiga per internetą: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/42355?q=Johann+Emerich&search=quick&source=omo_gmo&pos=1&_start=1#firsthit.

7. FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*: [katalogas]. Vilnius, 1975. 496 p.

8. FEIGELMANAS, Nojus. „Lietuvos inkunabulų“ papildymas. *Knygotyra*, 1983, t. 9 (16), sąs. 1, p. 97–100.

9. GERULAITIS, Leonardas Vytautas. *Printing and publishing in fifteenth-century Venice*. Chicago, 1976. 190 p.

10. GUDMANTAS, Kęstutis. Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai ir senieji lie-

tuviški įrašai. Iš *Senoji Lietuvos literatūra*, 2006, kn. 21, p. 363–372.

11. HILEY, David. *Western Plainchant: a handbook*. Oxford, 1993. 661 p.

12. HUGLO, Michel, HILEY, David. Missal. Iš *Grove Music Online* [interaktyvus, žiūrėta 2012 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/18784?q=missal&search=quick&source=omo_gmo&pos=1&start=1#firsthit.

13. HUGLO, Michel, HILEY, David. Gradual. Iš *Grove Music Online* [interaktyvus, žiūrėta 2012 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/11577?q=Gradual&search=quick&source=omo_gmo&pos=3&start=1#firsthit.

14. JOVAIŠA, Liudas. Tridento susirinkimas ir Lietuva. *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, 2000, t. 16, p. 35–48.

15. *Kriščionybės Lietuvoje istorija*. Vilnius, 2006. 595 p.

16. MASSERA, Giuseppe. La ‘Mano musicale perfetta’ di Francesco de Brugis dalle prefazioni ai corali di L. A. Giunta, Venezia, 1499–1504. Iš „*Historiae Musicae Cultores*“ Biblioteca, XVIII. Florence, 1963. 111 p.

17. MEYER, Kathi. The Liturgical Music Incunabula in the British Museum, Germany, Italy, and Switzerland. *Oxford Journals. Library* (1939) s4-XX(3), p. 272–294 [žiūrėta 2011 m. vasario 14 d.] Prieiga per: library.oxfordjournals.org.

18. MEYER-BAER, Kathi. *Liturgical Music Incunabula: A Descriptive Catalogue*. Bibliographical Society Publication for the Year 1954. London: The Bibliographical Society, 1962. 63 p.

19. NARBUTAS, Sigitas; ZINKEVIČIUS, Zigmantas. Lietuviškos glosos 1501 m. mišiole. *Baltistica* 11(12), priedas, 1989, p. 325–341.

20. NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004. 245 p.

21. RAČIUS, Vidas. Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulai: rinkinio raida ir sudėtis. *Knygotyra*, 2011, t. 56, p. 124–134.

22. SCHOLDERER, Victor. *Fifty Essays in Fifteenth- and Sixteenth-Century Bibliography*. Edited by Dennis E Rhodes. Amsterdam: Menno Hertzberger & Co., 1966. Prieiga per internetą: http://www.christies.com/LotFinder/lot_details.aspx?intObjectID=2031519 [žiūrėta 2012 m. vasario 9 d.]

23. SUBAČIUS, Giedrius; LENČZUK, Mariusz; WYDRA Wiesław. The Earliest Known Lithuanian Glosses (~1520–1530). *Archivum Lithuanicum*, 2010, t. 12, p. 31–70.

24. TRILUPAITIENĖ, Jūratė. Natų leidyba Lietuvos XVI–XVII a. muzikinio gyvenimo kontekste. *Knygotyra*, 1998, t. 25 (32), p. 126–144.

25. TRILUPAITIENĖ, Jūratė. Lietuvos bažnytinės muzikos pokyčiai Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo šviesoje. Iš *Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai*. Vilnius, 2009, p. 238–255.

26. TUMELIS, Juozas. Inkunabulai. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2005, t. 8, p. 142.

27. TUMELIS, Juozas. Nauji Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos inkunabulai. *Bibliotekų darbas*, 1984, nr. 12, p. 30–31.

28. VAITKEVIČIŪTĖ-VERBICKIENĖ, Viktorija. „Seni“ ir „nauji“ inkunabulai iš Lietuvos nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių fondo. *Bibliografija*, 2007, p. 82–94.

29. VAITKEVIČIŪTĖ-VERBICKIENĖ, Viktorija. Apie LNB Retų knygų ir rankraščių skyriaus inkunabulų rinkinį. *Tarp knygų*, 2007, nr. 1, p. 14–15.

30. VAITKEVIČIŪTĖ-VERBICKIENĖ, Viktorija. Mišiolai. *Tarp knygy*, 2005, nr. 4, p. 17–20.

31. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija*. Vilnius, 1979. 566 p.

Šaltiniai

32. *Agenda, sive Exequiale sacramentorum*. Edidit Martinus canonicus Vlnensis. Gdańsk, 1499. LMAVB, šifras Mf 448.

33. *Catalogus generalis librorum seminarii Samogitiensis*, 1886. LNB, F 90–370. 457 p.

34. GERSON, Jean de. *Collectoriu[m] sup[er] Magnificat particulas habet expositas non semp[er] eode[m] ordine...* [Esslingen: Konrad Fyner], 1473. [169] lap.: natos; 2°. LNB, R.XV:D.13.

35. GERSON, Johannes. *Collectorium super Magnificat*. [Cologne]: N[icolaus] G[ötz], apie 1475]. Faksimilė internete: <http://tudigit.ulb.tu-darmstadt.de/show/inc-iv-411/>.

36. GERSON, Jean. *Œuvres complètes*. Vol. 8: L'oeuvre spirituelle et pastorale (399–422). Ed. P. Glorieux. Paris, 1971, p. 168–169.

37. *Graduale s[ecundu]m morem sancte Romane ecclesie*, integru[m] [et] co[m]pletu[m] videlicet d[omi]nicale, sanctuariu[m], co[m]mune, [et] ca[n]torinu[m], sive kyriale, impressu[m] Venetijs cum privilegio, cu[m] quo etiam imprimuntur antiphonarium et psalmista, sub pena ut i gratia M.CCCCC correctum per

fratrem Franciscum de Brugis ordinis minorum de observantia. Impressum Venetijs: cura atq[ue] impe[nsis] nobil[is] viri Luce A[n]tonij de Giunta Flore[n]tini, arte aut Joa[n]nis Emerici de Spira, 1499 IV Kalendis Octobris [rugsėjo 28], 1499 XIX Kalendis Februariis [sausio 1], 1500 Kalendis Martij [kovo 1]. [3], CCCLXXXI lap.: iliustr., inic., natos; 2°. LNB, R.XV:I.1.

38. *Graduale secundum morem sancte Romane Ecclesie integrum et completum videlicet dominicale, sanctuarium, commune et Cantorinum sive Kyriale*; impressum Venetijs cum privilegio, cum quo etiam imprimuntur Antiphonarium et Psalmista, sub pena ut in gratia M.CCCCC. Correctum per fratrem Franciscum de Brugis ordinis minorum de observantia. Impressum Venetijs, impensis nobilis viri Luceantonii de Giunta Florentini, arte autem Ioannis Emerici de Spira. Anno natalis domini M.CCCCC. Kalendas Martii. Trento, Biblioteca Feininger, šifras FSG 02. Faksimilė internete: http://www.cantusfractus.org/raph_1/edizioni/FSG_02.htm#C.332

39. *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*. Wrocław, 1970. 3 t.

40. *Katalog Ksiąg Seminarium Dyecezalney...*, 1831–1832. LNB, F 90–368. 38 p.

41. *Missale Basiliense*. Basileae: Nicolaus Kessler, 1485 iiij. K[a]l[endas] aprilis [kovo 29]. [258] lap.: inic.; 2°. LNB, R.XV:F.1.

42. *Regestr Ksiąg Seminarium Żmudskiego...*, 1812. LNB, F 90–367. 23 p.

MUSICAL INCUNABULA IN LITHUANIA'S LIBRARIES

ŽIVILĖ STONYTĖ

Abstract

This article presents four musical incunabula currently kept in Lithuanian libraries. Three of them, found in the Lithuanian National Martynas Mažvydas Library, will be discussed in detail, assessing their significance in music printing history. Based on musical incunabula classification, the publications shall be discussed according to the nature of the printed musical material, looking at whether the publications contain: 1) printed notes and staves (*Graduale Romanum*, Venice: Luc'Antonio Giunta, 1499/1500), 2) only printed notes or only

staves (Jean Gerson *Collectorium super Magnificat*, Esslingen: Conrad Fyner, 1473), and 3) blank spaces on the page left for the insertion of manuscript music (*Missale Basiliense*, Basel: Nicolaus Kessler, 1485).

A descriptive publication research method is used in the article which reveals the evolution of note printing and shows the variety of possibilities in 15th-century music printing. It also analyses the particularities of genre and repertoire in liturgical musical incunabula, discussing their use and marks of ownership.

Įteikta 2012 m. liepos mėn.